

3. HAFTA

OSMANLI BEYLİĞİ'NİN KURULUŞU ve GELİŞİMİ

ÖNERİLEN OKUMALAR:

- Sander, Oral, **Anka'nın Yükselişi ve Düşüşü**, Ankara, İmge. (Birinci Bölüm)
- Timur, Taner, **Osmanlı Toplumsal Düzeni**, Ankara, AÜSBF, 1979. (Giriş: Göktürklerden Osmanlılara)
- İnalçık, Halil, "Osmanlı Devleti'nin Doğuşu Meselesi", **Söğüt'ten İstanbul'a** (der. Oktay Özel, Mehmet Öz), Ankara, İmge, 2000, s. 225-240.

BU HAFTA ÖĞRENECEKLERİMİZ:

- Osmanlı Devleti'nin kuruluşu öncesinde Anadolu'ya göç dalgaları üzerinde durulacaktır.
 - “Gaza” kavramının, Osmanlılar tarafından nasıl algılandığı ve kullanıldığı anlatılacaktır.
 - Osmanlı Devleti'nin Rumeli'ye yayılması ve Balkanlar'da ilerlemesinin nasıl olduğu ifade edilecektir.
- Osmanlı ilerleyişi sırasında Balkanlar'daki siyasi, ekonomik ve sosyal durum anlatılacaktır.

Osmanlı Beyliği'nin küçük bir Türkmen aşiretinden nasıl Tuna'dan Dicle'ye ve Nil'e uzanan bir büyük imparatorluk haline geldiğini anlayabilmek için kuruluş döneminin bazı özelliklerini akılda bulundurmak gerekir. Kuruluş süreci 3 önemli unsura dayanır:

1. Anadolu'nun Oğuz/Türkmen göçüyle Türkleştirilmesi;
2. Osmanlıların, gayrimüslimlerle ilişkilerde benimsediği “Gaza” modeli;
3. Osmanlıların ele geçirdikleri kentlerin uluslararası ticaret yolları üzerinde olması nedeniyle oluşan sermaye birikimi.

(1) Oğuz Göçleri

Anadolu'ya başlıca 2 göç dalgası vardır:

- (a) Selçukluların önderliğinde 1015-1020 tarihlerinden başlayarak Azerbaycan üzerinden Anadolu'ya akınlar ve 1071'den sonra hızlı yerleşme.
- (b) Daha büyük dalga 1220'den itibaren Moğol akınlarının önünden kaçarak gelen Oğuzların Azerbaycan ve Anadolu'ya yerleşmesi.

XIII. yüzyıl sonundan itibaren Anadolu'nun büyük bölümünün Türkler tarafından ele geçirildiğini ve Türk-İslam kültürünün bu bölgede egemen olmaya başladığı görülmektedir.

Ancak XIII. yüzyılda Moğol istilasını Anadolu içlerinde de durmamış ve Türkmenlerin bir bölümü “**uc**” lara yani Bizans (Doğu Roma) sınırına kaçmak zorunda kalmışlardır.

Mesela 1240'larda Malatya civarında bulunan **Germiyanlar**, 1260'da Kütahya çevresine göçüp orada Germiyanogulları Beyliğini kurdular.

Aynı tarihlerde Osman Gazi'nin babası Ertuğrul da Kayı aşiretiyle birlikte Eskişehir-Sakarya bölgesine (aşiret Kütahya-Domaniç yaylasını kullanmaktaydı) göçtü.

Moğol hakimiyetine karşı zaman zaman büyük Türkmen isyan hareketleri gelişmiş, ilk kez bu isyanlarda Moğollara karşı Türkmen beylikleriyle Memlûkler arasında işbirliği denemeleri olmuş, bu ortak direniş sırasında Türkmenler İslam-Gaza ideolojisini geliştirmişlerdir.

Selçuklu devletinin üç sınır (**uc**) bölgesi vardı:

- Akdeniz
- Karadeniz
- Batı

Bu üç sınır bölgesinin başında da Selçuklu Sultanı'nın atadığı bir emir (bey) bulunuyordu. Bu uçlarda Türkmenler yerleşti ve Moğol istilasının merkezi otoriteyi sallamasının da etkisiyle oldukça özerk bir yapı oluşturmuşlardı.

Uclardaki daha çok göçebeydiler, çadırda yaşıyorlardı. **Yeseviyye** ve **Babaiyye** gibi Ota Asya kaynaklı dinsel akımlar etkiliydi. Bizansla ilişkilerinde **Alp**, **Alperen** adlarında gaziler ön plandaydı. Dinsel yaşama ise heteredoks dervişler (Abdallar) yön veriyordu. (Yani, Orta Asya gelenekleriyle İslam inancını biraraya getirmektedirler).

Batı uc beyliğinde Kayılarla birlikte, Menteşe, Aydın, Germiyan, Saruhan ve Karesi beylikleri vardı.

Bu beyliklerle Selçuklu Sultanları arasında gevşek bir ilişki söz konusuydu. Zaten Anadolu Selçuklu Sultanları Moğolların vesayeti altına girmişti. 1284’de Moğollar Sultan Mesud’u Konya Selçuklu tahtına oturttu. Selçuklu Sultanı kendi otoritesine boyun eğmeyen batı Türkmenlerine özellikle Germiyanlara karşı harekate girişince uc beyleri daha batıya, Bizans içlerine yayılmaya ve yeni Bizans topraklarını fethetmeye başladılar.

Önce Kayı aşiretinin, sonraki adıyla Osmanlı Beyliği’nin, diğer beyliklerden farklı olarak bir devlete ve imparatorluğa dönüşmesinin, kuruluş dönemindeki iki özellikle açıklamak mümkündür; *Gaza geleneği* ve *İsabetli göç politikaları*.

Cihat yani “kafirlere karşı kutsal savaş” fikri İslam’ın ilk yıllarında yoğun biçimde benimsenmişti ve İslam Devleti’nin Maveraünnehir’e, İspanya’ya ve Kuzey Afrika’ya yayılmasının ana motorlarından biriydi. Ancak bu büyük coğrafyada nispi statüko sağlanınca İslam devletleri gaza ideolojisinden uzaklaştılar ve mevcut sınırlar içinde varlıklarını sürdürmeye çalıştılar.

Gaza fikrinin tekrar canlanması 2 ateşleyiciyle oldu.

- 1- XI. yüzyılda başlayan **Haçlı Seferleri**,
- 2- XIII. yüzyılda yaşanan **Moğol istilas**.

Selçuklu, Türkmen, Memlûk gibi unsurlar bu güçlere karşı savunma pozisyonuna girdiler. Dışarıdan gelen baskılar arttıkça, özellikle Türkmen abdallarının da etkisiyle gaza düşüncesi hız kazandı.

Bu yükselen Gaza ortamında Osmanlı beyliğinin bulunduğu **coğrafi** ortam bu beyliğin genişlemesinde etken oldu. Zira Bizans’la sınır olan Kayılar Osman Bey’in önderliğinde Bizans içlerine akınlar düzenlemeye başladılar. Söğüt’te üstlenen beylik önce Bizans’tan **Karacahisar**’ı aldı. (Eskişehir’e 7 km) (1288). Karacahisar’ın fethinden sonra Osman Gazi “**bey**” sıfatını kullanmaya başladı. Bu Selçuklulardan bağımsızlığın ilk işaretiydi. Bir iddiaya göre Karacahisar fethinden sonra Osman Gazi’ye “Sancak Beyi” unvanını veren Selçuklu Sultanı’dır. Bu daha evvel bahsettiğimiz hikaye tipi vakayinamelerde anlatılır. Aslı bilinmemektedir.

Osman Gazi'nin ele geçirdiği yeni bölgelerde kurduğu yönetsel yapı Beyliğin güçlenmesinde önemli bir etken oldu. Osman Gazi genellikle varolan siyasi ve mali yapılanmayı korudu. İdarecileri ise kendi beyliğinden atadı. Bu yüzyıllardır süren kurumların sadece isim ve küçük değişikliklerle Türkmen gelenekleri içinde eritilmesine yol açtı ve devleti köklü temellere oturttu.

Daha önceki Arap istilalarından farklı olarak Türkmenler ve özel olarak Osmanlılar ele geçirdikleri yerlerdeki gayrimüslim halka son derece iyi davrandılar. Yağma yerine himaye ve vergiye bağlamayı tercih ettiler. Fethedilen yerlerdeki Hıristiyan halkı buldukları yerde bıraktılar, zorla şehirlerden çıkartmadılar. Buna **istimalet (gönül alma)** deniliyordu.

Osmanlılar, Hıristiyanları buldukları yerden çıkartmamakla birlikte Anadolu'nun içlerinden gelen Türkmenleri de yoğun biçimde yeni fethedilen yerlere yerleştirmişti. Böylece bölgenin Türkleşmesini ve Müslümanlaşmasını sağlamışlardır. (Bulgaristan, Makedonya, Selanik, Manastır Türkleri, Kıbrıs Türkleri).

Osmanlı Beyliği'nin İstanbul-Konya ve Ortadoğu ticaret yolunun üzerinde olması, kervanlardan ve pazarlardan alınan vergilerle, iktisadi açıdan da sağlam bir zemine oturmasını sağlamıştır.

Osman Gazi, 1299'da Bilecik, Yarhisar, İnegöl ve Yenişehir tekfurluklarını ele geçirdi. Bir iddiaya göre bu fetihlerden sonra Osman Gazi kendi adına hutbe okutmuş ve bağımsızlığını ilan etmiştir. Bu iddianın doğruluğunu kabul edip 1299'da Osmanlı Beyliği'nin bağımsız olduğunu söyleyelim. Bundan sonraki hedefi, bir dönem Anadolu Selçuklu Devleti'nin de başkenti olan İznik'tir. İznik'i 1301'de kuşattığında, (ama alamadı) Bizans İmparatoru tarafından gönderilen, o zamana kadar ki en ciddi ordu karşısında **Bafeus (Koyunhisar)** savaşını kazandı. Bir imparatorluk ordusuna karşı kazanılmış ilk zafer Osman Bey'i Türkmenlerin ve Bizanslıların saygı duyduğu karizmatik bir Bey haline getirdi. Dolayısıyla bir uluslararası **tanıma** gerçekleşti. Rivayete dayalı 1299 yerine, Koyunhisar Zaferi'nin kazanıldığı 27 Temmuz 1301'i Osmanlı devletinin asıl kuruluş tarihi olarak kabul eden tarihçilerin sayısında son dönemde bir artış gözlenmektedir.

Koyunhisar Savaşı sonrasında, Bizans Osman Bey'i (Gazi) öylesine önemsemiştir ki, onun fetih ve başarılarını durdurmak için İran'da bulunan Gazan Han ve Olcaytu Han'ın (Moğol), doğudan Osmanlılara saldırmaları için Bizans prensesleriyle evlenmelerini teklif

etmiştir. Evlenme, ileride Osmanlıların da sıklıkla başvuracağı, o dönemin en önemli ittifak kurma yöntemleriyden biriydi.

Dolayısıyla ünlü tarihçi **Paul Wittek**'in de belirttiği gibi gaza (ya da kutsal savaş) Osmanlı'nın bir "raison d'être"i (varlık nedeni) olmuştu. İlerleyen yüzyıllarda, Gaza politikasının terk edilmeye başlanmasıyla birlikte Osmanlı Devleti'nin bir durgunluğa gireceğini göreceğiz.

Kuruluş döneminde diğer beylikler de gaza politikaları güttüler ama 1330'lardan itibaren gaza yerine Bizans'la iyi geçinip, ticaret yaparak zenginleşmeyi tercih ettiler. Bu ise uc beylikleri için tercih edilmemesi gereken bir seçenektir. Sonuçta ataletle, daha da önemlisi taraftar kaybetmelerine yol açtı. Osmanlılar ise, Bizans'la sürekli cihat halindeki kalarak, Türkmenlerin büyük desteğini kazandı.

Kuruluş döneminde Osmanlılara özgü bir diğer önemli bir üstünlük, Osmanlıların başlangıçtan itibaren, diğer beyliklerdeki gibi - eski bir Türk geleneği olan- üleştirme (paylaştırma) mekanizmasını benimsememiş olmalarıdır. Osmanlıda toprak yeni hükümdara bir bütün olarak geçer, böylece devlet bölünerek güç kaybetmezdi.

Osmanlı Beyliği'nin hızla gelişmesinde unutulmaması gereken bir unsur da Bizans'ın siyasi ve askeri bakımdan içinde bulunduğu zayıf durumdur. Taht kavgaları nedeniyle merkezi otorite güç yitirmiş ve merkeze uzak tekdürlükler neredeyse bağımsız birimler olarak ortaya çıkmıştır. Osmanlı Beyliği'nin bu küçük kent devletçiklerini birer birer yutması zor olmamıştır. Kuşkusuz, Bizans'ın olduğu kadar, tüm Balkanların içinde bulunduğu ekonomik, sosyal ve dolayısıyla siyasal karmaşa da, Osmanlıların ilerlemesini kolaylaştıracaktır.

BATIYA İLERLEME RUMELİYE GEÇİŞ

Osmanlı Beyliği'nin kuruluş aşamasındaki en önemli sıçraması ve onu diğer beyliklerin önüne geçiren en önemli gelişme Rumeli'ye, yani Bizans'ın Avrupa kıtasındaki topraklarına geçiştir. Rumeli'ye geçiş son derece sistemli bir ilerleme sonucunda olmuştur.

Osman Gazi'nin oğlu Orhan Gazi (Bey) döneminde önce Bursa'nın (1326) ardından 1331'de İznik'in ve 1337'de İzmit'in fethedildiğini görüyoruz. Yani Türkler Anadolu tarafından İstanbul Boğazı'na dayanmışlardır. Fakat Rumeli'ye geçiş Bizans'ın hala güçlü olduğu bu bölgeden olmamıştır. Orhan Gazi'nin büyük oğlu Süleyman Paşa 1352'de Çimpe Kalesi'ni, savaşıla değil, diplomasiyle ele geçirmiştir.

Bizans'ta 1345'te, daha önce de sıklıkla görüldüğu gibi taht kavgası vardı. John Cantacuzene (Kantakuzenos) ile İmparator John Paleologue arasında kavga kızışmıştı. Cantacuzene Orhan Gazi'den askeri yardım istedi ve karşılığında kızı Theдора'yı Orhan Gazi'ye gelin vermeyi önerdi. Bu önemli bir tekliftir. Böylece Osmanlı hükümdarı müstakbel Bizans imparatoruyla akraba olacaktı. Evlenme yoluyla devletlerarası ilişkilerin gelişmesi eski çağlardan beri izlenen bir yöntemdi. Orhan Gazi teklifi kabul etti ve 6 bin askerle Cantacuzene'ye yardım etti. Böylece Cantacuzene tahta çıktı. Orhan ile Theдора 1346'da evlendi. Ardından 1347'de Cantacuzene ve Palaologue ortak imparator ilan edildi.

1352'de Sırp kralından gelen tehdide karşı zayıf Bizans doğudaki akrabasından bir kez daha yardım istedi. Bu kez Rumeli'de bir kale karşılığında (Çimpe) bu yardım verildi ve aynı yıl Süleyman Paşa Çimpe'yi aldı.

Osmanlılar Çimpe'yi sadece bir askeri üs olarak değil, Rumeli'ye yayılmak için bir sıçrama tahtası olarak gördüler. Hızla Anadolu'dan getirilen Türkmenler bu çevreye iskan ettirildi. Osmanlılar 1354'de Gelibolu'yu işgal ettiler, beş yıl içinde de bütün Güney Trakya'yi fethettiler. Buraya Türkmen nüfusunu yerleştirdiler.

BALKANLAR'DA İLERLEME

Avrupa'da Genel Durum

Osmanlı Devleti'nin Rumeli'ye geçip tüm güney Trakya'yi ele geçirdiği yıllarda Avrupa'nın ve özellikle Balkanlar'ın içinde bulunduğu duruma bir göz atmak gereklidir. Böylece bu ilerlemenin nispeten kolay olmasının nedenlerini anlayabiliriz. Üç neden öne çıkmaktadır:

- 1- Balkanlar'da köylüler ağır vergiler altında eziliyordu. Balkanlar'a özgü olarak köylü sadece tahıl vergisi vermiyor buna ek olarak haftada 2-3 gün senyör için zorunlu

çalışma (angarya) yükü altındaydı. Bu da senyör-köylü (serf) ilişkisinin gerginleşmesine yol açmıştı.

- 2- Özellikle XII. ve XIII. yüzyıllarda görülen veba Batı Avrupa'yı olduğu kadar Balkanlar'ı da etkilemişti. Nüfus azalmış ve başka bölgelere göçler yaşanmıştı.
- 3- Ortodoks Bizans ile Katolik Batı Avrupa arasında siyasal gerginlik özellikle IV. Haçlı Seferi'nin yaşandığı 1204'ten sonra doruğa tırmanmıştı. Çünkü Kudüs'e doğru yola çıkan Haçlılar, İstanbul'u işgal etmiş ve uzunca bir süre yönetmişlerdi.

İşte bu ortamda Türklerin Güney Trakya'da ilerlemeleri kolay oldu. Bu ilerleme karşısında ilk ciddi tepki 1359'da Papa'dan geldi. Bizans siyasal anlaşmazlıklara rağmen Papa'dan askeri destek talep etmişti. O da Türklerin, Venediklilerin, Cenevizlilerin ve Fransızların ticaret yollarını tehdit eder hale geldikleri ve iki yandan İstanbul'un kapılarına dayandıkları gerçeğinden hareketle, **Pierre Thomas** adlı bir soylunun yönetimindeki orduyu Osmanlıların üzerine yolladı. Bu olay pek çok tarih kitaplarında geçmez, atlanmıştır. Ama Osmanlılar'a karşı ilk haçlı seferi budur.

Pierre Thomas 20 kadırgalık bir donanmayla Çanakkale Boğazına geldi ve Lapseki'ye çıkartma yaptı. Fakat bunu önceden haber alan ve pusu kuran Osmanlı kuvvetleri ani bir saldırıyla Haçlı kuvvetlerini bozguna uğrattı. Bu başarı Osmanlıların Trakya'dan kolay kolay çıkarılmayacağını gösterdiği gibi Edirne'ye doğru rahatça ilerlemelerini de kolaylaştırdı.

Edirne'nin Fethi

Sultan Orhan'ın küçük oğlu Murad, ağabeyinin (Süleyman) ölümünden sonra Rumeli'deki fetihlere kumanda ediyordu. Bu harekatta, en büyük yardımcısı gaza geleneği içinde büyük tecrübe kazanmış **Lalası Şahin Paşa**'ydı. Şehzade Murad ve Lala Şahin Paşa 1361'de Rumeli'deki en önemli Bizans kentlerinden Edirne'yi fethetti. Aslında bu fetih Osmanlı ordusunun Edirne'ye ilk girişi değildir. 1352'de Sırp Kralı **Stefan Duşan**'ın Bizans'a saldırısı üzerine, Cantacuzene, Orhan Gazi'den yardım istemiş, Orhan Gazi de Çimpe kalesi karşılığında bir orduyu Bizans'ın yardımına göndermişti. İşte Süleyman Paşa komutasındaki bu ordu Bizans ordusuyla birlikte Edirne'yi Sırp'lardan geri almış ve kente girmişti. Fakat

daha sonra güneye doğru çekilmişti. Bu olay Bizans'la önemli bir askeri ittifaktır. Gaza geleneğine rağmen Osmanlı devletinin kuruluşundan itibaren pragmatik bir dış politika izlediğinin en önemli göstergelerindendir. Bizans'la ittifak yaparak hem Sırp'ları bölgeden püskürtmüşler hem de Rumeli'ye büyük bir orduyla rahatça geçme imkanı bulmuşlardır. Bu tarihten sonra da buradan çıkmamışlardır.

Çimpe ve Gelibolu'nun fethinden Edirne'nin fethine kadar (1353-1361) Osmanlı fetihleri devam etmiş ancak 1357-1359 dönemi bir duraklamaya sahne olmuştur. Bu duraklamanın nedeni Bizans'ın, Osmanlı ilerlemesini orduyla durduramadığı için, tarihte sık da kullanılan bir yöntemle başvurarak Sultan Orhan'ın oğlu Şehzade Halil'i kaçırıp İstanbul'da rehin almasıdır. Şehzade Halil'e zarar verilmesini engellemek için Rumeli'deki faaliyetlere bir süre ara verilmiş ama Halil'in kurtarılmasından sonra (1359) harekate hızla devam edilmiştir.

1359'da başlayan büyük taarruzun ilk hedefi Çorlu oldu. Ardından Edirne-Çorlu arasındaki diğer hisarlar birer birer ele geçirildi. 1361'de Edirne feth edildi.

Sultan Orhan 1362'de ölünce, tahta I. Murad (Murad Hüdavendigâr) geçti. I. Murad Edirne'den sonra Balkanların içlerine akınlarını devam ettirdi. Bizans İmparatoru giderek artan Osmanlı baskısı karşısında, bizzat İtalya'ya giderek Papa'yı ziyaret ederek (1369) yardım istedi. Papa'nın da destek verdiği Sırp orduları 1371'de Osmanlı birliklerine saldırdıysa da, **Çirmen** savaşında büyük bir yenilgiye uğradılar. Bu durumda Bizans İmparatoru, Osmanlı Devleti'yle iyi geçinmek zorunda olduğunu düşünmeye başladı. İmparator John Palaologue, I. Murad'la bir tabiyet anlaşması yaparak Osmanlı devletinin vassalı haline geldi. (Feodal döneme ilişkin, süzeren-vasal ilişkilerini hatırlamak için Siyasi Tarih bilgilerinin gözden geçirilmesi gereklidir). Yani Osmanlı Devleti'ni süzeren olarak kabul etti. Bu statü Avrupa'daki krallık ve feodal lordluklarla Kutsal Roma İmparatoru arasında vardı. Osmanlı Devleti açısından sağlanan en büyük avantaj, başka devletlerle yaptığı savaşlarda Bizans askerlerini de kendi ordusuna katabilecek olmasıdır.

Benzer bir ilişkiyi Anadolu'daki bazı beyliklere kuran Osmanlılar, genellikle şöyle bir yöntem takip ediyorlardı:

- İki taraf arasında tabiyet anlaşması yapılırdı. Osmanlı'ya tabi olacak tarafın oğullarından veya prenslerden biri Osmanlı'ya rehin olarak veriliyordu.

- Tabi olan hükümdarlar, Osmanlılara yıllık vergi (haraç) ödüyorlar, Osmanlı seferlerine bizzat ya da oğulları komutasında bir birlikle katılıyorlardı.

Bu vassallık ilişkisine rağmen Osmanlılar uclarda kalabalık ordular tutmayı ihmal etmediler. Böylece bölge üzerindeki baskısını devam ettirmiş ve yapılan anlaşmanın ihlali halinde derhal saldırabileceği tehdidini sıcak tutmuştur.

I.Murad döneminde Balkanlar'da ilerleme ise şöyle gelişti: Meriç ve Tunca vadilerini takip eden Osmanlı birlikleri, 1385'de Sofya'yı, 1386'da Niş'i ve 1387'de Selanik ele geçirdiler. Bu dönemde Bulgaristan da (Kral Şişman yönetiminde) Osmanlı Devleti'ne tabi bir devlet haline gelmiş, Macar ve Sırlara karşı savaşan Osmanlı ordusuna Bulgar askerleri de katılmıştır.

Kosova Seferi

Balkanlar'da önemli başarılar kazanan I. Murad 1389'da Kosova'ya sefere çıktı. Kosova, Sırbistan, Bosna ve Arnavutluk sınırlarının kesiştiği son derece önemli coğrafi konumda bulunuyordu. Bu üç bölgeye doğru genişlemenin devam ettirilebilmesi için mutlaka ele geçirilmesi gerekiyordu. Ayrıca doğal kaynaklar açısından da zengin bir bölgeydi. Sultan I. Murad, Sırlara karşı Kosova'da büyük bir zafer kazandı. Ancak bir Sırp prensinin (Miloş Obrenoviç) saldırısıyla şehid oldu. Sultan Murad'ın iç organları Kosova ovasında gömüldü ve bir türbe yaptırıldı. Cenazesi ise Bursa'ya nakledildi ve orada defnedildi. Kosova'nın tüm Osmanlı tarihi boyunca manevi değeri bu sebeple yüksektir.

Murad Hüdavendigâr'ın yerine geçen oğlu I.Bayezid, Rumeli'deki fetihlere babasının kaldığı yerden devam etti. Bayezid ilk zorlu mücadelesini, Sultan Murad'ın öldüğünü haber alınca ayaklanan, Osmanlıya tabi durumdaki bazı Anadolu beyliklerine karşı verecektir.